

onderzoek dat op de Agnietenberg heeft plaatsgevonden, en zijn er foto's opgenomen van intrigerende bodemvondsten, maar er wordt niet nader ingegaan op deze vondsten. Wellicht omdat het archeologische onderzoek nog niet is afgerond? In dat geval zou het niet misstaan hebben om daar met een korte opmerking op in te gaan; nu staan deze illustraties wat verloren tussen de tekst. Een gemiste kans.

Ik hoop dan ook dat de historische werkgroep Kloosters IJssel-Vechtstreek voortgaat op de ingeslagen weg, maar dat voortaan ook de Latijnse tekst een plaats vindt in hun verder zo mooi uitgegeven kroniek.

H. L. J. Looijesteijn

H. van der Velden, *The Donor's Image. Gerard Loyet and the votive portraits of Charles the Bold* (Turnhout: Brepols, 2000, xii + 399 blz., ISBN 2 503 50722 0).

In november 1468 bezocht Karel de Stoute, vierde hertog van Bourgondië, de Sint-Servaas te Maastricht. Bij deze gelegenheid doneerde hij enig geld voor het opdragen van een mis, een grotere som aan de relikven van St. Servaas en een borduursel voor 'ung parement d'autel ou ung phanon a porter en procession.' Dit borduursel stelde het mirakel van de Servatiusleutel voor met als decoratie daarbij Karels wapenschild.

Deze zilveren sleutel — vervaardigd uit zijn eigen boeien — zou Petrus aan St. Servaas hebben geschonken als een bewijs van zijn waardigheid om hemel of hel te openen voor de zielen. Vanuit de antropologische notie van *do ut des* moet er Karel veel aan gelegen zijn geweest om St. Servaas te eren. Eén van de peilers van zijn heersersideologie was juist de gedachte dat hij zelf die sleutel van het koninkrijk der hemelen rechtens kon hanteren, aldus Chastelain in zijn *Avertissement au Duc Charles*. Dat dit gegeven over Karels bezoek nu wetenschappelijk toegankelijk is gemaakt danken wij aan de publicatie van het betreffende archiefstuk door Hugo van der Velden in zijn prachtig uitgevoerde en belangwekkende studie over Gerard Loyets werkzaamheden voor het Bourgondische hof.

Centraal in Van der Veldens ambitieuze studie staat de beroemde, te Luik in de St. Pauluskathedraal bewaarde gouden relikhouder van (misschien de vinger van) St. Lambertus aangeboden door de knielende Karel met achter hem een staande St. George. Het stuk werd vervaardigd door Loyet, *varlet de chambre* van Karel de Stoute, die eveneens minstens zeven andere votief portretten voor de hertog maakte.

Het is verbazingwekkend dat er niet eerder een uitvoerige studie gewijd werd aan dit schitterend *ex voto*. Van der Velden wijst er in zijn inleiding op dat de reden hiervoor is dat '[t]he notion of the primacy of painting, which still holds sway today, appears to be based on a tendency to confuse what has been preserved with what is historically relevant. Under the patronage of the duke of Burgundy, it was in general not painters who were held in the highest regard, but goldsmiths and perhaps embroiderers, whereas next to nothing of their work has been preserved.' (5) Deze studie beoogt een herwaardering te zijn van deze kunstenaars en hun producten.

Na de 'Introduction' zijn de negen hoofdstukken van het boek gerangschikt in drie delen. Het eerste deel bespreekt het leven en werk van Loyet in drie hoofdstukken (1 'A documented life of Gerard Loyet', 2 'The reconstruction of a lost oeuvre', 3 'The assessment of a reputation'). Van allergrootst belang is de toegevoegde Appendix I ('Gerard Loyet-documents'). Hierin worden alle archiefstukken met betrekking tot Loyet — rekeningen en betalingen van opdrachten, zijn huur en levensonderhoud, zijn betrekkingen als muntmeester etc, etc. — die Van der Velden heeft gevonden in tal van archieven integraal gepubliceerd. Alleen hierom al is het boek de moeite van het aanschaffen waard voor elke 'bourgondist'.

Na deze bespreking van de artiest, neemt het tweede deel het artefact in ogenschouw (4 'An icon of the duke of Burgundy', 5 'The iconography of the Liège statuette', 6 'The dissemination of the donor's image'). Het laatste hoofdstuk bevat werkelijk prachtige nieuwe, voor het eerst gepubliceerde detailkleurenfoto's van de reliekhouder. Overigens is het boek als geheel voortreffelijk geïllustreerd. In de samenvatting van dit deel schrijft Hugo van der Velden de in mijn ogen meest belangwekkende algemene historische conclusie van zijn studie: '[I]n contrast to the interpretation that has been upheld for centuries, according to which the gift was donated out of remorse, the statuette that was presented in Liège cathedral in 1471 bore witness to Charles's firm conviction of the legitimacy and righteousness of his actions.' (153) Uiteraard waren er ook schenkingen ten behoeve van de gezondheid van de hertog of het welslagen van zijn projecten, maar de som van Van der Veldens analyse geldt evengoed voor de *ex voto*'s die hij in andere plaatsen en steden schonk uit politieke overwegingen. Zo gezien blijken 's hertogs devotie, politieke praktijk en heersersideologie veel nauwer samen te hangen dan doorgaans wordt aangenomen. De bijbehorende Appendix II bevat alle bekende documenten die betrekking hebben op de Luikse sculptuur.

Het derde deel bestudeert het genre van de besproken *ex voto*'s wederom in drie hoofdstukken (7 'The structure of reciprocity', 8 'The significance of likeness', 9 'The meaning of matter'). Dit deel bespreekt vooral votief portretten maar het is minder geslaagd dan de eerste twee. Het bevat interessante informatie en ook wel boeiende analyses. Een goed voorbeeld is de gedachte van de 'opbruikbaarheid' van *ex voto*'s — bijvoorbeeld van kaarsen — en de uitwerking van deze thematiek aan de hand van vele voorbeelden. Deze lezer duizelt het verder van het overvloedige materiaal, de rijkdom van associaties, de classificaties van votiegaven etc., etc. Evenwel, de draad die leidt naar Gerard Loyet is te ragdun om als serieus voortouw of treklijn te dienen voor een dieper begrip van zijn werk. Het boek als geheel is echter van veel waarde, en het is onontbeerlijk voor een ieder die geïnteresseerd is in de devotie, politiek, kunst en cultuur en zelfs de letterkunde van de 'Bourgondische vijftiende eeuw' en de analyse hiervan.

Arjo Vanderjagt

NIEUWE GESCHIEDENIS

J. W. Veluwenkamp, *Archangel. Nederlandse ondernemers in Rusland 1550-1785* (Amsterdam: Balans, 2000, 271 blz., €22,46, ISBN 90 5018 530 4).

Archangel was het Europese antwoord op een Russisch probleem. Lange tijd was Rusland per schip niet te bereiken, omdat de Oostzeehavens door andere mogendheden werden beheerst. In een poging de lucratieve handel met Rusland desondanks op gang te brengen, zeilden in de zestiende eeuw West-Europeanen om de Noordkaap naar de Russische kusten. Het gebied waar zij aankwamen was zeer dun bevolkt en gedurende een groot deel van het jaar in de grip van een door merg en been snijdende kou. In die tijd was het over zee onbereikbaar. Maar in de zomer wordt het er aangenaam en dan arriveerden schepen vanuit West-Europa, vooral om er bont te kopen. In de zestiende eeuw waren de Engelsen de belangrijkste bevrachters in het gebied, dat overigens door hooguit enkele tientallen schepen per jaar werd bezocht. Maar er waren ook ingezetenen van de Lage Landen die zich erheen verplaatsten; een enkeling bleef er zelfs wonen.

Aanvankelijk meerden de schepen af dicht bij de kust in de monding van de Noordelijke